

ULUSLARARASI MEVLANA HALİD-İ BAĞDADI SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ
INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAVLANA KHALID AL-BAGHDADI PEAPERS

بحوث المؤتمر الدولي حول مولانا خالد البغدادي

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Erdal BAYKAN

Yrd. Doç. Dr. Mehmet KESKİN

Ankara 2012

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ & VAN İL MÜFTÜLÜĞÜ
YUZUNCU YIL UNIVERSITY FACULTY OF DIVINITY & MUFTI OF VAN PROVINCE

جامعة يوزوجي بيل كلية الالهيات & دار الإفتاء بحافظة وان

ULUSLARARASI MEVLANA HALİD-İ BAĞDADİ SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON MAVLANA KHALID AL-BAGHDADI

المؤتمر الدولي حول مولانا خالد البغدادي

11-13/06/2010

VAN/TÜRKİYE

AÇILIŞ / OPENING / الإفتتاحية

11 Haziran 2010 / 11 June 2010 / 11 حزيران 2010

17.30-18.30

YER / PLACE / المكان

KÜLTÜR SARAYI

OTURUMLAR / SESSIONS/الجلسات

12 Haziran 2010 / 12 June 2010 / 12 حزيران 2010

YER / PLACE / المكان

M.E.B. HİZMET İÇİ EĞİTİM MERKEZİ

GEZİ / TOUR / الجولة

13 Haziran 2010 / 13 June 2010 / 13 حزيران 2010

İletişim Adresi/Contact/الاتصال

sempozyum.mhbagdadi@gmail.com

Mevlânâ Hâlid Bağdâdî'nin Mektûbât'ının Hadis Açısından Değerlendirilmesi

Arif GEZER¹

ABSTRACT

ANALYSING OF MAWLANA HALID BAGHDADI'S LETTERS IN THE PERSPECTIVE OF HADITH

By Dr. Arif GEZER

University of Yuzuncu Yil, Faculty of Theology / Turkey

e-mail:arifgezer@hotmail.com

Mawlana Halid al-Baghdadi's 109 letters is compiled by his niece Esad Sahib in a book titled as Kitab Bugya al-Vacid fi Maktubat Mawlana Halid. A lot of hadiths are narrated as texts or mentioned as meanings in these letters. In addition, It is dealt with concepts such as prophet, hadith, ilm al-hadith, sunnah in this book. Investigation of Mawlana's letters from this perspective will help to appear the place of hadith in his sufistic view.

KEY WORDS: Mawlana Halid Baghdadi, Maktubat (Letters), Hadith, Sunnah, Islamic Sufism, Zahir-Batun (Inner-Outer Meanings)

ÖZET

Mevlana Halid Bağdâdî'nin 109 adet mektubu yeğeni Esad Sahib tarafından, *Kitabu*

1 Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Bilimdalı, VAN e-mail:arifgezer@hotmail.com

Buğyeti'l-Vacid fi Mektubatı Mevlana Halid adlı eserde derlenmiştir. Bu mektuplarda birçok hadis metin olarak nakledilmekte veya muhteva olarak bahsedilmektedir. Ayrıca *Hz. Peygamber, Hadis, Hadis İlmî, Sünnet, Sünneti Seniyye'ye Hizmet* gibi mefhumlar işlenmektedir. *Mektubatın* hadis ilmi açısından incelenmesi, Mevlana Halid Bağdadî'nin sahip olduğu hadis kültürünün ve tasavvuf anlayışında hadisin yerinin açığa çıkmasına yardımcı olacaktır.

ANAHTAR KELİMELER: Mevlânâ Halid Bağdadî, Mektubât, Hadis, Sünnet, Tasavvuf, Zahir-Bâtın

GİRİŞ

Zâhir-Bâtın Çatışması neredeyse ilmi bir mefhum haline dönüşmüş ve İslam İlim-Kültür tarihinin hemen her döneminde bu konuda tartışmalar yapılmıştır. Diğer taraftan Zahir-Batın çatışması yerine *Zahir-Batın Dayanışması* da bir karşı mefhum olarak geliştirilmiş bu konuda da çalışmalar yapılmıştır. Bu tartışmaların Batın tarafını genelde sufilerin/mutasavvıfların veya sûfî/tasavvufî anlayışın oluşturduğu konusu da şuur altına yerleşmiştir. Öyle ki *Zahir-Batın Dayanışması* adlı bir akademik çalışmanın *batın* tarafına örnek olarak Mevlana Halid Bağdadî'nin adı yazılabilmektedir.²

Böylesi bir bakış açısının da etkisiyle, sûfîlerin/mutasavvıfların genelde hadis açısından da zayıf oldukları ve genelde zayıf hadisleri hatta bazen uydurma hadisleri rahatlıkla kullanabildikleri gibi bir düşünce de ilim ehli arasından hep var olmuştur.

İrşad gibi bütün Müslümanları ilgilendiren çok önemli bir konuyu kendilerine çalışma sahası kabul eden sufilerin/mutasavvıfların, yazılı gelenekten ziyade sözlü geleneği metot olarak seçmeleri bu konudaki tartışmaların bitmemesinde önemli bir sebeptir.

Tasavvuf tarihinde kilit bir role sahip olduğu hemen herkes tarafından kabul edilen büyük mutasavvıf Mevlana Halid Bağdadî'nin (vefatı: H.1242/ M.1826) bazı yazılı eserlerinin elimizde mevcut olması, bizce yukarıdaki tartışmaların daha sağlıklı yapılabilmesi açısından büyük bir şanstır.

Biz, Mevlana Halid Bağdadî'nin çeşitli kişilere yazdığı mektupların, bizzat kendi yeğeni Esad Sahib tarafından derlenmesiyle oluşturulan ve *Kitabu Buğyeti'l-Vacid fi Mektubat-ı Mevlana Halid* adıyla bize kadar ulaşan eserden yola çıkarak onun hadis kültürünü ortaya çıkarmaya çalışacağız. Bu eserde mevcut 109 mektupta kullanılan hadisleri musannıfları açısından inceleyeceğiz. Ardından onların kullanılış yeri ve amacı çerçevesinde çeşitli tespitlerde bulunarak Mevlana Halid'in hem kendisi hem de çevresindeki insanlar için hadisten hangi durumlarda ve hangi ölçülerde faydalanmaya çalıştığını ortaya koyacağız.

Bu çalışmamızın yukarıda mezkur tartışmalara bir katkı sağlayabileceği ve ayrıca Mevlana Halid Bağdadî'nin ve belki onun örneğinde mutasavvıfların sahip oldukları hadis kültürünün daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabileceği düşüncesindeyiz.

2 Yıldız, Kemal, *Zahir-Batın Dayanışması: Mutasavvıf Mevlana Halid ile Fakih İbn Abidin Örneği*, Tasavvuf Dergisi, 15. Sayı, s. 123-136, Ankara, 2005.

TEBLİĞDEKİ METODUMUZ

Tebliğimizde Mevlânâ Hâlid Bağdâdî'nin yeğeni Esad Sahib tarafından derlenen *Kitabu Buğyeti'l-Vâcid fi Mektubatı Mevlana Halid* adlı eseri esas alacağız. Bu eser, Mevlânâ Hâlid Bağdâdî'nin 109 adet mektubunu ihtiva etmektedir. Bu mektuplardan bazılarında Esad Sahib tarafından çok değerli açıklamalar eklenmiştir. Kitapta ayrıca, tasavvufa ve Mevlana Halid ile ilgili başka bilgiler de mevcuttur.

Biz sadece Mevlânâ Hâlid Bağdâdî'nin mektuplarını inceleme alanı olarak kabul ediyoruz. Bu mektuplarda Mevlânâ Hâlid Bağdâdî'nin *Hadis, Hadis İlmi, Sünnet, Sünneti Seniyye'ye Hizmet* gibi mefhumlarda neler söylediğini tespit edeceğiz.

Daha sonra, metin olarak naklettiği veya muhteva olarak bahsettiği hadisleri tespit edeceğiz. Bu hadislerin tahririni hadis musannıflarına dayandırarak yapacağız. Kullandığı hadisleri saihlik-zayıfık açısından sınıflandıracız. Bunu yaparken hadis kitaplarının muteberlik derecesini esas alacağız.

Ayrıca bu hadisleri hangi bağlamlarda kullandığını ortaya çıkararak onun hadis külliyyatından faydalanma şeklini ve derecesini ortaya koyacağız.

Bu çalışmamızda biz, Mevlânâ Hâlid Bağdâdî'nin mektubatından hareketle onun *hadis-sünnet anlayışını, hadis ilmindeki dirayetini ve tasavvuf anlayışında hadisin etkisini ve yerini* tespit etmeye çalışacağız.

MEKTUBATTA HADİS VE SÜNNET

Mevlânâ Hâlid Bağdâdî 3. mektubunda *kabir hayatında ruh-ceset ilişkisi* konusunu işlerken o mevzuda hem zayıf hem saih hadislerin var olduğunu ifade etmektedir. Zayıf hadislerle itibar edilmemesi gerektiğini söylemekte, mevzu bahis zayıf hadislerin o konudaki saih hadislere kıyaslamaktadır. Ardından o konudaki saih hadisleri, saih olduklarını da belirterek aktarmaktadır.³

Bu yaklaşımı bizce, onun hadis konusunda hassas davranmaya çalıştığını belli etmektedir. Ayrıca, onun dünyasında, hadislerin güvenilebilir olması için o konudaki meşhur saih rivayetlere kıyaslanması gerekmektedir. Yani Mevlana Halid Bağdadi, kendisine gelen rivayetleri o konudaki saih hadislere arz etmektedir. Bu durum, hadis ehline bilinen ve hadis usulü açısından da uygun olan bir davranıştır.

Mevlânâ Hâlid Bağdâdî'nin sahip olduğu *tasavvuf anlayışında* en önemli adaplar; *Şeriatı Garra'ya yapışmak, sünneti seniyyeyi ihya etmek, çirkin bidatlerden sakınmak... gücü yettiğince azimete sarılmak...*⁴ şeklinde sıralanmaktadır. Nitekim, mektuplarındaki tavsiyeleri arasında ortak cümleler şunlardır: "*Sünneti seniyyeye ittiba edilmesi, onun ta'lim ve tatbik edilmesi, onun kuvvetlendirilmesi, ona temessük edilmesi... vs.*"⁵

3 Buğyetü'l-Vâcid, s. 73 (3. mektup).

4 Buğyetü'l-Vâcid, s. 81 (5. mektup).

5 Buğyetü'l-Vâcid, s. 106 (10. mektup), s. 109 (11. mektup), s. 112 (12. mektup)... vs.

Mevlâna Hâlid Bağdâdî'nin dünyasında, *fıkıh ve hadisle meşgul olmak*, bir halifenin hatta müritlerin en önemli özelliği olmalıdır. O halifelerine, vezir, emir, paşa gibi idarecilerin yanında bulunmamalarını ve onların sohbetini terk etmelerini sıkı bir şekilde tavsiye ettikten sonra tarikata alınmasını istemediği kişileri şu şekilde sıralar:

İdareciler ve onların yardımcıları.

Şehvetlerine dalmış, dünya lezzetleriyle lezzetlenen tüccarlar.

İlimlerini insanların yanında şeref kazanmaya ve dünya malını toplamaya vesile kılan alimler ve talebeler.

Boşta durup, işsizliğinden dolayı tarikata gelenler.

Salih olmak ve müritlik iddiasıyla kendi yüklerini insanlara yükleyenler.

Şöhret ve para kazanmak için halifelik sevdasına tutulanlar...

Ardından kimleri istediğini de şu sözleriyle ifade eder: "*Biliniz ki benim yanımda en sevimli olanınız, tabileri içinde dünya ehli az, yükü hafif ve fıkıh ve hadis ilmiyle en fazla meşgul olanınızdır.*"⁶

Mevlâna Hâlid Bağdâdî'nin dünyasında *Sünnet-i Seniyyeye mutabaat* en büyük saadetdir. Yüce ve ebedi bir devlettir. Bunun dışında kalan şeylerin, üstün himmet sahipleri için hiçbir değeri yoktur.⁷

Yine, hacca gitmekte olan kardeşi Mahmud Sahib'e⁸ yaptığı tavsiyeleri arasındaki şu cümleler, onun *Hadis İlmine* verdiği önemi ifade etmektedir: "*Fıkıh ve Hadis İlmine* diğerlerinden daha çok zaman ayır."⁹

Mevlâna Hâlid Bağdâdî, İbn Abidîn'e gönderdiği icazetnamesinde, çeşitli ilim dallarının var olduğunu ama bunların içinde en şerefilerinin, önceki ve sonraki âlimlerin icması ile *Tefsir, Fıkıh ve Hadis İlmi* olduğunu kaydetmektedir. Ardından, dünya ve ahrette kurtuluşun ancak bu ilimlerle olabileceğini vurgulamakta ve "*bu ilimler kalplerimizin ışığıdır ve kıymetli dayanağıdır*" diye eklemektedir.¹⁰

Daha sonra Mevlâna Hâlid Bağdâdî, **Hadis İlmi hakkında** şunları yazmaktadır: "*Tefsir ve Fıkıh İlmi, ancak Nebvî hadislerin rivayetiyle tamamlanabilir. Çünkü hadis ilmi, onların mücmelini tafsîl, müşkilini izah, mutlakını takyîd eder. Bu sebeple Tefsir ve Fıkıh İlmlerinde derinleşme ancak bu manevi inci (Hadis İlmi) sayesinde mümkün olabilir.*"¹¹

Devamında Mevlâna Hâlid Bağdâdî, hadis ilminde önemli bir yer işgal eden *rihile*

6 Buğyetu'l-Vâcid, s. 114 (12. mektup).

7 Buğyetu'l-Vâcid, s. 139 (27. mektup).

8 Bu zat, aynı zamanda *Mektûbâtı* derleyen Esad Sahib'in babasıdır.

9 Buğyetu'l-Vâcid, s. 140 (28. mektup).

10 Buğyetu'l-Vâcid, s. 157 (34. mektup).

11 Buğyetu'l-Vâcid, a.y.

olayından büyük bir sitayişle bahis etmekte ve şöyle demektedir: “*Büyük hadis âlimleri eskiden beri diyar diyar dolaşarak dağınık olan hadisi şerifleri bir araya getirmişler, yalan ve uydurma olanları ayırmışlardır. Bu iş için birçok âlim kendilerini feda edercesine yollara düşmüşler, kara ve deniz yolculukları yapmışlardır. İşte bu çalışmaların sonucunda Hz. Muhammed’in (s.a.v.) parlak sünneti seniyyesi tertemiz oldu. İçmek isteyenler için hoş kokulu halis bir pınar haline geldi.*”¹²

Daha sonra Mevlâna Hâlid Bağdâdî, hadis rivayet edilirken *silsile(raviler zinciri)* nin öneminden ve teberrük oluşundan bahisle şunları ekliyor: “*İnsanların hayırlısı olan alimler hem önceki hem sonraki devirlerde, medarı iftiharımız Hz. Peygamber’in (s.a.v.) hadisi şeriflerinin rivayet silsileleri ile teberrük etmeye devam ettiler. Bunun için kafileler halinde erbabının yanına gitmek için yarışmaya devam ettiler.*”¹³

Nihayet Mevlâna Hâlid Bağdâdî, bu teberrükün bir örneği olarak, çok büyük sitayişlerle takdim ettiği Seyyid Muhammed Emin İbn Abidin’in kendisinden, *ilmi kendisine nisbet edilen şeylerin ve kendisinin rivayet etmesi sahih şeylerin özellikle de o varakların içerdiği, hüküm konusunda güvenilir meşhur hadis kitaplarının icazetini talep ettiğini* söylüyor. Bu icazeti kendisine verdiğini şu şekilde ifade ediyor: “*Ben de diyorum ki: Rivayeti bende olan bütün merviyâtımın icazetini ona teberrükten verdim. Her salikin nezdinde muteber olanlara riayet etmek şartıyla bana icazet verenin izin verdiği şekilde onları benden rivayet etmesini ona mubah kıldım.*”¹⁴

Mevlâna Hâlid Bağdâdî’nin meşhur fakih İbn Abidin’e gönderdiği icazet mektubundan şu bilgileri çıkarabiliyoruz:

İcazetnâmeyi İbn Abidin istemektedir.

Mevlâna Hâlid Bağdâdî’nin böyle bir *icazetnâme verme geleneği* vardır.

Mevlâna Hâlid Bağdâdî, icazetnâmeyi bazı şartlara bağlıyor.

İcazetnâmenin kendisine de aynı şartlarla verildiğini söylüyor.

İcazetnâmenin birinci kısmı *dirayeti kendisine (Mevlâna Hâlid Bağdâdî’ye) nisbet edilen ilimlerden* oluşuyor.

İcazetnâmenin ikinci kısmı ise *rivayeti kendisine (Mevlâna Hâlid Bağdâdî’ye) sahih olan ilimlerden*, özellikle de listesi icazetname ile gönderilen evrakta yer alan *meşhur ve muteber hadis kitaplarından* oluşuyor.

“*Bütün merviyâtımın icazetini ona verdim*” ifadesinden anlaşılıyor ki, sadece hadis kitaplarıyla sınırlı olmayan, muhtemelen kelam, fıkıh gibi diğer ilimleri de içine alan *küllî bir icazetnâme* veriliyor.

12 A.y.

13 A.y.

14 Buğyetu’l-Vâcid, s. 158 (34. mektup)

Mevlâna Hâlid Bağdâdî icazetnameyi ona, söz konusu merviyâtın hem kendisi ile hem de silsilesi ile *teberrük etmek üzere* verdiğini ifade ediyor.

İcazetname 1241/1825 yılında yani Mevlâna Hâlid Bağdâdî'nin vefatından sadece 1 yıl önce veriliyor.¹⁵

Mevlâna Hâlid Bağdâdî ile beraberliği sadece 3 yıl süren İbn Abidin'in, ilminin ke-male ulaştığı bir dönemde böyle bir icazetnameyi teberrüken istemesi, onun da bunu teberrüken vermesi bizce, o dönemdeki icazet geleneğinin bereketine duyulan teâmül de yansıtması açısından manidardır.

Mevlâna Hâlid Bağdâdî'nin sahip olduğu **Peygamber anlayışında**, Hz. Peygamber sağdır, cesedi kabrindedir ama kendisi diridir. Peygamberlerin diriliği, şehitlerin diriliğinden daha üstündür. Allah'a taat ile lezzet bularak namaz kılarlar, haccederler, telbiye getirirler, Kur'an'ı Kerim okurlar ve zikrederler. Cenabı Allah yaptıkları taatlardan dolayı onların faziletlerini artırır. Bu gerçeklere '*Ahret teklif yeri değildir*' diye itiraz edilemez. Çünkü Ehli Sünnet nezdinde ruhsuz olarak cismin sağ olması muhtemeldir.¹⁶

Bununla beraber, Peygamberlerin ruhları için belli bir yer tayin edilemez. Göklerde, yerlerde ve imkân âleminde hiçbir mekânın, Peygamberlerin, özellikle de Efendimiz'in (a.s.) himmetinden boş kalamayacağına itikat edilmelidir. Peygamberlerin ruhları, cesetleriyle beraber kabirlerinde olabileceği gibi, aynı şekilde mülk ve melekût âleminde seyredip, olağan üstü bir durumda Allah'ın(c.c.) dilediği yerlerde dolaşıp istifade ettikten sonra tekrar kabre dönmeleri de mümkündür. Hatta ruhlarının aynı anda hem *refiki a'la'da* hem de kabirlerindeki bedenlerine bitişik olmaları mümkündür. Kabirdeki cesede selam verildiğinde de ruh kendi makamında olduğu halde o selamı alabilir.¹⁷

Bu düşünceye sahip olan Medine'deki halifesi Şeyh Seyyid İsmail el-Berzencî'den, kendi selamını Resûlullah'a (a.s.) tebliğ etmesini rica etmektedir.¹⁸ Hatta Mektubat'taki 2. Mektubu bizzat Hz. Peygamber'in kendisine hitaben yazmıştır.¹⁹

Mevlâna Halid yine aynı şekilde, Şam'a yazdığı bir mektupta *Sahabe-i Kiram'dan Kusem (r.a.)'ın kabrine*,²⁰ Mevlânâ el-Hâc Abdülmümin el-Buhârî'ye gönderdiği bir mektupta da *türbelerini ziyaret ettiğinde Şah-ı Nakşibendî'nin ve diğer Sadatların ruhaniyetlerine kendi selamının da tebliğ edilmesini* istemektedir.²¹

15 Yıldız, Kemal, *Zahir-Batın Dayanışması*, s. 131.

16 Buğyetü'l-Vâcid, s. 71 (3. Mektup).

17 A.y.

18 Buğyetü'l-Vâcid, s. 82 (5. Mektup).

19 Buğyetü'l-Vâcid, s. 68 (2. Mektup).

20 Buğyetü'l-Vâcid, s. 137 (26. Mektup).

21 Buğyetü'l-Vâcid, s. 142 (29. Mektup).

MEKTUBATTA KULLANILAN HADİSLER:

Peygamber Efendimiz'in (a.s.) Musa (a.s.)'ı mirac gecesinde kırmızı tepenin yanında kabrinde namaz kılarak görmesi.²²

Kudusü Şerif'te diğer Peygamberlerin (a.s.) Efendimiz'e (a.s.) uymaları.²³

Peygamber Efendimiz'in (a.s.) yedinci kat gökte veya diğer katlarda Peygamberler ile görüşmesi ve onların tavsiyesine uyarak namazın kısaltılması hususunda Rabbinde müracaat etmesi.²⁴

"Ben yerden çıkacakların ilkiyim."²⁵

Hız. Yusuf es-Siddik (a.s.)'ın Mısır'da bulunan kabrinden, Şam'da bulunan şereflî atalarının (a.s.) mezarlığına nakil edildiğini bildiren hadis.²⁶

"Beni rüyasında gören, gerçekten beni görmüştür. Zira şeytan benim suretime girip de görünemez."²⁷

Muhakkak ki, velilerin ruhaniyetleri cisimlerine galip geldiği için, bazen birkaç surette zahir olurlar. Sahih olarak rivayet edilen bir hadisi şerifte Peygamber Efendimiz (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kıyamette cennet ehlinin bazıları cennet kapılarının hepsinden bir anda çağrılır. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir 'Ya Rasulallah! Bütün kapılardan giren de olacak mı?' diye sorar. Efendimiz (a.s.) şöyle cevap verir: 'Evet. Senin de onlardan olacağını ümit ederim.'²⁸

"O veliler öyle kişilerdir ki, onlar görüldükleri zaman Allah hatırlanır."²⁹

"Onlar (zikir ehli) Allah ile meclis kuranlardır."³⁰

"İhsan odur ki, Allah'ı görür gibi ona ibadet etmendir. Zira, sen Allah'ı göremiyor

22 Buğyetu'l-Vâcîd, s. 72 (3. Mektup); Müslim, *Fadâil*, 164, No: 2375.

23 Buğyetu'l-Vâcîd, s. 72 (3. Mektup); Müslim, *İman*, 278, No: 172.

24 Buğyetu'l-Vâcîd, s. 72 (3. Mektup); Buhârî, *Salat*, 1; Müslim, *İman*, 259, No: 162; İbn. Hanbel, III. 118.

25 Buğyetu'l-Vâcîd, s. 72 (3. Mektup); Buhârî, *Ta'bîr*, 10, Enbiyâ, 35, Husumât, 1; İbn. Hanbel, III. 2.

26 Buğyetu'l-Vâcîd, s. 72 (3. Mektup); Mevlânâ Halid Bağdadî, Bu hadisi muhteva olarak vermekte metninin aktarmamaktadır. Hadisin metni için bkz. Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, X. 171 (Ricalini tashih ederek Ebu Ya'la'dan); Rudanî, *Cem'ul-Fevâid (Büyük Hadis Külliyyatı)*, V. 240,, No: 9266 (Ebu Ya'la ve Taberânî'den).

27 Buğyetu'l-Vâcîd, s. 74 (4. Mektup); Buhârî, *İlim*, 38; Müslim, *Rüya*, 10-13, No: 2266; Ebu Davud, *Edeb*, 88, No: 5023.

28 Buğyetu'l-Vâcîd, s. 75 (4. Mektup); Buhârî, *Savm*, 4; Tirmizî, *Menakıb*, 16, No: 3674; Nesai, *Sıyam*, 43, No: 2236.

29 Buğyetu'l-Vâcîd, s. 77 (4. Mektup); Münavî, *Feyzu'l-Kadir*, III. 1, No: 2801; İbn Kesir, *Tefsir*, II. 422.

30 Buğyetu'l-Vâcîd, s. 77 (4. Mektup); Buhârî, *Da'vât*, 66; Tirmizî, *Da'vât*, 129, No: 3600.

*olsan da O seni muhakkak görüyor.*³¹

*"Muhakkak ki bazı kavimler, dünyada Allahu Teala'nun zikrini, serilmiş yataklar üstünde yaparlar. Allah onları en yüksek derecelere çıkaracaktır."*³²

*"İmamlara (ileri gelenlere) sövmeyiniz. Bilakis onların ıslahı için dua ediniz. Zira onların ıslah olması sizin yararınızdır."*³³

*"Bir kişinin sultana yakınlığı ne kadar fazla olursa, Allah Teâlâ'dan uzaklığı da o kadar fazla olur. Kendisine tabi olanlar ne kadar çoğalır, şeytanları da o kadar çoğalır. Malı ne kadar çoğalır, hesabı da o kadar zorlaşır."*³⁴

*"Salih mal salih kişi için ne güzeldir."*³⁵

*"Dünya muhabbeti tüm günahların başıdır."*³⁶

*"Dinar ve dirheme tapanlar helak olmuştur."*³⁷

*"Dünya Allah Teâlâ'nın gazabına uğramıştır. Yaratıldığı günden beri şefkat ve rahmet nazarıyla bakmamıştır."*³⁸

*Dünya mel'undur. İçindekiler de mel'undur. Ancak Allah'ın zikri ve sevdiği ameller müstesna."*³⁹

Kudsi Hadis: *"Kime düşmanlık yapmayı istesem ona zikrimi unuttururum. O benim haram kıldığım şeyleri yapar. Sonra gazabım onun üzerine gelir, azabına uğrar. Kimi de seversem, ona zikrimi ilham ederim. O da günahları bırakır ve ibadetime meşgul olur. Sonra onu kendine yaklaştırırım. Onu razı olduğum ve nimetlerimin yeri olan cennetime koyarım."*⁴⁰

*"Buhari İbn Ömer'den rivayet ettiği sahih bir hadiste şöyle der: "Peygamber Efendimiz benim omzumu tuttu ve şöyle dedi: 'Dünyada bir garip (yabancı) veya bir yolcu gibi ol.'"*⁴¹

"Kim ki Allah için 40 gün ihlâsla ibadet ederse, o kişinin kalbinden diline hikmetli

- 31 Buğyetu'l-Vâcid, s. 78 (4. Mektup); Buharî, İman, 37; Müslim, İman, 1, No: 8.
- 32 Buğyetu'l-Vâcid, s. 107 (10. Mektup); Münavî, Feyzu'l-Kadir, V. 353, No: 7560.
- 33 Buğyetu'l-Vâcid, s. 112 (12. Mektup); Taberânî, Mu'cemu'l-Evsat, II. 168, No: 1606; Münavî, Feyzu'l-Kadir, VI. 398, No: 9784.
- 34 Buğyetu'l-Vâcid, s. 114 (12. Mektup); Münavî, Feyzu'l-Kadir, V. 47, No: 7807.
- 35 Buğyetu'l-Vâcid, s. 119 (14. Mektup); İbn. Hanbel, IV.197; Aclûnî, Keşfu'l-Hafa, II. 320, No: 2823.
- 36 Buğyetu'l-Vâcid, s. 119 (14. Mektup); Münavî, Feyzu'l-Kadir, III. 368, No: 3662; Aclûnî, Keşfu'l-Hafa, I. 344, No: 1099.
- 37 Buğyetu'l-Vâcid, s. 119 (14. Mektup); Buharî, Cihad, 70; İbn Mace, Zühd, 8, No: 4135.
- 38 Buğyetu'l-Vâcid, s. 119 (15. Mektup); Aynı lafızla bulamadık. Benzer manalarda; Münavî, Feyzu'l-Kadir, III. 549, No: 4280; Aclûnî, Keşfu'l-Hafa, I. 409-10, No: 1313-4.
- 39 Buğyetu'l-Vâcid, s. 134 (25. Mektup); Münavî, Feyzu'l-Kadir, III. 549, No: 4281; Aclûnî, Keşfu'l-Hafa, I. 412, No: 1321.
- 40 Buğyetu'l-Vâcid, s. 136 (26. Mektup). Hadis kitaplarında bulamadık.
- 41 Buğyetu'l-Vâcid, s. 144 (31. Mektup); Buharî, Rikak, 3; İbn Mace, Zühd, 3, No: 4114.

sözler gelmeye başlar.”⁴²

“Kulun Allah'a en yakın olduğu hal, secde halidir.”⁴³

“Namazın en efdali kınutu uzun olanıdır.”⁴⁴

“Kur'an'ın başka kelimelere üstünlüğü Allahu Teâlâ'nın yarattıklarına üstünlüğü gibidir.”⁴⁵

“Ben ve ümmetimin muttakileri, tekellüften uzağız.”⁴⁶

“Ümmetimin fesada düştüğü zamanda sünnetime yapışan kimseye yüz şehit sevabı vardır.”⁴⁷

KULLANILAN HADİSLERİN MUSANNIFLARINA GÖRE TASNİFİ:

Mevlâna Hâlid Bağdâdî'nin mektubatında bizim tespit edebildiğimiz 26 adet hadis vardır.

12 adet hadis 1. derecedeki hadis kaynaklarında⁴⁸ mevcuttur.⁴⁹

2 adet hadis, 2. derece kabul edilen hadis kaynaklarında⁵⁰ mevcuttur.⁵¹

10 adet hadis, 3. derece kabul edilen hadis kaynaklarında⁵² mevcuttur.⁵³

2 adet hadis tarafımızdan hadis kaynaklarında bulunamamıştır.⁵⁴

42 Buğyetü'l-Vâcid, s. 161 (37. Mektup); Münâvî, *Feyzu'l-Kâdir*, VI. 43, No: 8361.

43 Buğyetü'l-Vâcid, s. 178 (46. Mektup); Müslim, *Salat*, 215, No: 482; Nesai, *Tatbîk*, 78, No: 1135.

44 Buğyetü'l-Vâcid, s. 179 (46. Mektup); Müslim, *Musafirîn*, 164-5, No: 756; Tirmizî, *Salat*, 168, No: 387; Nesai, *Zekat*, 49, No: 2524.

45 Buğyetü'l-Vâcid, s. 179 (46. Mektup); Tirmizî, *Sevabu'l-Kur'an*, 25, No: 2926; Darımî, *Fadâilu'l-Kur'an*, 6, No: 3359-60.

46 Buğyetü'l-Vâcid, s. 246 (85. Mektup); Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummal*, XI. 465, No: 33136; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafa*, I. 201, No: 610; Sahavî, *Mekâsıdu'l-Hasene*, s. 125, No: 191.

47 Buğyetü'l-Vâcid, s. 259 (96. Mektup); Munzirî, *et-Tergîb ve't-Terhîb*, I. 80; Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummal*, I. 184, No: 936.

48 Birinci derece hadis kitapları; Buharî ve Müslim'in Sahihleridir.

49 Yukarıda yaptığımız sıralamaya göre; 1,2,3,4,6,7,9,10,16,20,22,23 nolu hadisler.

50 İkinci derece hadis kitapları: Kütüb-i Sitte'de yer alan *Sünenlerle*, İmam Malik'in *Muvatta'*, Darımî'nin *Süneni*, İbn Hanbel'in *Müsnedi*.

51 Yukarıda yaptığımız sıralamaya göre; 14 ve 24 nolu hadisler.

52 Üçüncü derece hadis kitapları: Birinci ve ikinci derecede bahsedilen kitapların dışı - da kalan Darekutnî'nin, Beyhakî'nin, Ebu Ya'lanın *Sünenleri*, Taberânî'nin *Mu'cemleri*, Abdurrezzak'ın *Musannafi*... gibi eserler.

53 Yukarıda yaptığımız sıralamaya göre; 5,8,11,12,13,15,18,21,25,26 nolu hadisler.

54 Yukarıda yaptığımız sıralamaya göre; 17 ve 19 nolu hadisler.

Bu rakamlar değerlendirildiğinde, kullanılan hadislerin 12 tanesi yani % 46'si sahih hadis kaynaklarında (Buharî, Müslim) mevcuttur ki bu eserler hüküm-ahkâm konularında dahi en muteber kaynaklardır.

Hadislerin 2 tanesi yani % 7.5'u, 2. derece hadis kaynaklarında (Sünenler, Muvatta, İbn Hanbel) mevcuttur ki bu eserler de hüküm-ahkâm konularında muteber kaynaklardır.

10 tanesi yani % 38'i diğerlerine nisbeten daha zayıf kaynaklardır. Bu hadisler, kaynaklarına nispetle zayıf kabul edilse bile fadâil, terğib ve terhib konularında kullanılmaları caizdir.⁵⁵

Son olarak hadislerin 2 tanesi (17 ve 19 no'lu hadisler) yani % 7,5'u da bizim kaynaklarda bulamadığımız ve mevzu veya ciddi derecede zayıf olduğunu tahmin ettiğimiz hadislerdir.

HADİSLERİN KULLANILDIĞI BAĞLAMLAR:

Mevlâna Halid Bağdâdî, hadisleri kullanırken bazı yerlerde işlediği konuya delil olarak vermektedir. Yani söz konusu mevzuyu veya kendi fikrini hadislerle güçlendirmektedir. Şu ibare bunun örneklerinden biridir: "*Peygamber Efendimizin (a.s.), 'Ben yerden çıkacakların ilkiyim' hadisi şerifi ile Hz. Yusuf'un (a.s.) Mısır'daki kabrinin Şam'daki atalarının mezarlığına nakledilmesini bildiren hadis-i şerif de bu meseleye delildir.*"⁵⁶ Mevlana Halid Bağdadi bu delili, Peygamberlerin kabirlerinde bulduklarına delalet eden sahih hadisler bağlamında sunmaktadır.

Mevalna Halid, 4. Mektubunda yine işlemekte olduğu bir konuyu delillendirmek amacıyla bir hadis nakletmektedir. "*Hz. Ebu Bekir'in cennetin bütün kapılarından girmeceğini*" bildiren hadisi, velilerin bir andan birkaç yerde görünebileceğine delil olarak kabul etmektedir.⁵⁷

Mevlâna Halid, hadisleri verirken bazen hadisin bir kısmını verip diğer kısmını vermemektedir. "*Dinar ve dirheme tapanlar helak olmuştur*"⁵⁸ hadisinde olduğu gibi. Hadisin tamamı ise şu şekildedir: "*Dinar ve dirheme, Katife ve hamiseye tapanlar helak olmuştur. Onlar öyle kişilerdir ki kendilerine (dünyalık bir şeyler) verilirse razı olurlar, verilmezse olmazlar.*"⁵⁹

Mevlâna Halid Bağdâdî, 46. Mektubunu iki hadis ile ilgili açıklamalara ve onların karşılaştırılmasına ayırmıştır.⁶⁰ "*Kulun Allah'a yakın olduğu hal secde halidir*" hadisi ile

55 Zayıf hadislerle amel konusunda geniş bilgi için bkz. Polat, Selahattin, *Hadis Araştırmaları*, s. 109-134.

56 Buğyetu'l-Vâcid, s. 72 (3. Mektup)

57 Buğyetu'l-Vâcid, s. 75 (4. Mektup)

58 Buğyetu'l-Vâcid, s. 119 (14. Mektup)

59 Buharî, *Cihad*, 70. İbn Mace, *Zühd*, 8, No: 4135.

60 Buğyetu'l-Vâcid, s. 178-180 (46. Mektup)

"*Namazların en efdali kıyamu uzun olandır*" hadisinin manalarını tahkik etmektedir.

Bu mektubunda, birinci hadisten kastedilen manayı göreceli bir yaklaşımla açıklayan Mevlana Halid, kulun secdede iken, secdede olmadığı diğer durumlara nisbetle Allah'a daha yakın olduğunu ifade etmekte, namazın rükunları arasında diğerlerine göre secdenin daha faziletli olduğunu ve bazı muhakkik sûfilerin de böyle düşündüğünü belirtmektedir. Ardından İmam-ı Şafi'nin, kıyamu daha üstün gördüğünü söylemekte ve bazı deliller serdederek kendisinin de bu görüşü katıldığını eklemektedir. Bu şekilde Mevlana Halid, iki ayrı hadisten kaynaklanan iki ayrı görüşü karşılaştırmakta ve bunlar arasından kendi mezhep imamının da görüşü olan ikincisini tercih etmekte ve şöyle demektedir: "*Bütün rükünlerin en efdali kıyamdır, sonra secde, sonra da rüku'dur.*"⁶¹

Mevlana Halid Bağdadî rabita konusuna ayırdığı bir mektubunda, "*Beni rüyasında gören gerçekten görmüştür. Zira şeytan benim suretime girip de görünemez*" hadisinin şerhini Hanefî İmamlarından Şeyh Ekmeluddin'in *Şerhu'l-Meşârik* adlı kitabından, aktarmaktadır.⁶² Yine bu mektubunda rabita konusunu açıklarken "*Dört hak mezhepten imamlar açıkça veya imaen rabitadan bahsetmişlerdir.*" demekte ve çeşitli mezheplere mensup bir çok imamdın kitaplarının isimlerini de vererek alıntılar yapmaktadır. Mesela; Hanefilerden el-Eşbah kitabına haşiye yazan Seyyid Ahmed b. Muhammed el-Hamevî'nin *Nefahu'l-Kurb ve'l-İttisal* adlı kitabından, Hanefî alimlerden Seyyid Şerif el-Curcanî'nin *Mevakif* adlı kitabından, yine Hanefilerden İmam el-Arifbillah eş-Şeyh Taceddin el-Hanefî, en-Nakşibendî, el-Osmanî'nin *Taciyye* edli risalesinden, Hanbelî mezhebinin alimlerinden ulu Gavs ve yüce imam Şeyh Abdulkadir el-Ceyli'den, Malikiyye Mezhebinden meşhur el-Muhtasar'ın sahibi Şeyh Halil'den, Şafililerden Hafız Celaluddin es-Suyûtî'nin *Tenviru'l-Haluk Fi Ru'yeti'n-Nebiyyi ve'l-Melek* adlı kitabından ve *Kitabu'l-Munceli fi Tatavvuri'l-veli* adlı risalesinden... çeşitli alıntılarda bulunmaktadır.⁶³ Onun bu tutumu, bir mezhep taassubu olmadan, bütün alimlerin görüşlerinden istifade ettiğine bir delildir.

SONUÇ

Mevlâna Hâlid Bağdadî'nin *Mektûbat*ının hadis açısından değerlendirilmesi amacıyla yaptığımız bu çalışma sonucunda anlaşılmaktadır ki, onun dünyasında ve tasavvuf anlayışında hadislerin ve sünneti seniyyeye hizmet anlayışının çok önemli bir yeri vardır. Mektuplarında kullanılan hadislerin sıhhati ile ilgili tespitlerimizden de anlaşılacağı gibi o hadis konusunda dikkatlidir. Kullandığı hadislerin yarısından fazlası 1. ve 2. Derece kabul edilen hadis kaynaklarında mevcuttur. Diğer hadisler de *fadail*, *terğîb* ve *terhîb* konularında kullanılabilecek eserlerdedir. Kaynağına ulaşamadığımız hadisler sadece iki tanedir.

61 Buğyetü'l-Vâcid, s. 179 (46. Mektup)

62 Buğyetü'l-Vâcid, s. 74 (4. Mektup)

63 Buğyetü'l-Vâcid, s. 72-79 (4. Mektup)

Yine mektuplarında hadis ilmi ile ilgili verdiği hususlardan anlaşıldığına göre o irşad ve tebliğ ehli bir alim olarak küçümsenmeyecek derecede *hadis rivayet ve dirayet* bilgisine sahip olmalıdır. Kendi vefatından bir yıl önce, *Meşhur ve Muteber Hadis Kitaplarının rivayeti ile ilgili bir icazetnameyi* Meşhur Hanefî Fakîhi İbn Abidin'e vermiş olmasından, bu konulara vukûfiyetinin o dönem âlimleri arasında da müsellemler olduğu anlaşılmaktadır.

Yazdığı mektuplarda en çok vurguladığı konuların başında *Sünneti Seniyye'ye ittiba ve hizmet* konusu vardır ki bu da *irşat ve tebliğ ehli* olan Mevlana Halid Bağdadî için çok yerinde ve takdir edilmesi gereken bir husustur.

KAYNAKLAR:

Acîûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafa ve Muzîlu'l-Elbas Amma İştêhere Mine'l-Ehâdis Ala Elsineti'n-Nas*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabiyye, II. Baskı, Beyrut, 1351. **Ali el-Karî**, Nureddin Ali b. Muhammed b. Sultan, *el-Esraru'l-Merfua fi Ehadisi'l-Mevzua (el-Mevzuatu'l-Kübrâ)*, II. Baskı, Mektebetu'l-İslamî, 1986.

Beyhakî, el-Hafız Ebu Bekir Ahmed b. el-Huseyin b. Ali, *es-Sunenu'l-Kubrâ*, I-X+I, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, t.y.

Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail b. el-Muğîre b. Berdizbeh; *Sahîhu'l-Buhârî (Thk.: Mustafa Dîb el-Buğâ)*, I-VI+I, Daru İbn Kesîr, Beyrut, 1414/1993; I-VIII, Çağrı Yay., İst., 1992 (Daru Sahnun'dan tıpkı basım).

Darekutnî, Ali b. Omer, *Sunenu'd-Darekutnî*, I-IV, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1966.

Dârimî: Ebu Muhammed Abdullah b. Abdîrrahman b. el-Fadl b. Behram b. Abdissamed et-Temîmî es-Semerkandî; *es-Sunen*, I-II, Çağrı Yay., İst., 1992 (Daru Sahnun'dan tıpkı basım).

Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as el-Ezdf es-Sicistanî; *Sunenu Ebî Davud*, I-II+I, Muessesetu'l-Kutubi's-Sakâfe, Beyrut, 1409/1988 ; I-V, Çağrı Yay., İst., 1992 (Daru Sahnun'dan tıpkı basım).

Ebu Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. el-Musennâ, *Musnedu Ebî Ya'lâ*, I-VII, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998.

Esad Sahib, *Kitâbu Buğyeti'l-Vâcid fi Mektubâti Hazreti Mevlânâ Halid (Tercümesi: Mektubat-ı Mevlânâ Halid, Dr. Dilaver Selvi-Kemal Yıldız, Seytac Yay. İst. 2008)*, Matbaatu't-Terakkî, Dımaşk, 1334.

Gezer, Arif, *Kurtubi'nin Hadis İlmindeki Yeri*, Ank. Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000, (Basılmamış Doktora Tezi).

Hâkim en-Nisaburî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *el-Mustedrek*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.

Heysemî, el-Hafız Nureddin Ali b. Ebî Bekir, *Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid*,

I-X, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

İbn. Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *Kitabu'l-Mevzuât*, Daru'l-Fikr, II. Baskı, Beyrut, 1983.

İbn. Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *el-Musned*, I-X+II, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1411/1991 ; I-VI, Çağrı Yay., İst., 1992 (Daru Sahnun'dan tıpkı basım).

İbn Huzeyme, Ebu Bekir Muhammed b. İshak es-Sülemî en-Nisaburî, *Sahihu İbn Huzeyme*, I-IV, el-Mektebu'l-İslamî, Beyrut, 1975.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ el-Hafız ed-Dımaşkî, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1997.

İbn Mâce, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid; *es-Sunen*, I-II, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.; Çağrı Yay., İst., 1992 (Daru Sahnun'dan tıpkı basım).

Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekir b. Farh el- Ensarî el-Hazrecî el-Endulusî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an ve'l-Mubeyyin Limâ Tazammâna mine's-Sünneti ve Âyi'l-Furkan*, I-XX+II, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1413/1993, (Tercümesi: M. Beşir Eryarsoy, I-XIX, Buruc Yay., İst., 1997-2003).

Malik b. Enes, *el-Muvatta'*, (Thk.: Muhammed Fuad Abdulbakî), I-II, Daru'l-Hadîs, Kahire, t.y. ; Çağrı Yay., İst., 1992 (Daru Sahnun'dan tıpkı basım).

Muttakî el-Hindî, Alâuddin Ali b. Husamiddin, *Kenzu'l-'Ummâl fi Suneni'l-Akvali ve'l-Ef'âl*, I-XVI+II, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1413/1993.

Münavî, Abdurrauf, *Feyzu'l-Kadîr*, I-VI, Daru'l-Marife, Beyrut, t.y.

Münzirî, Abdulazim b. Abdulkavî, *et-Tergîb ve't-Terhîb mine'l-Hadisi's-Şerif*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1968.

Müslim, Ebu'l-Huseyin b. el-Haccac el-Kuşeyrî, *Sahihu Muslim (Thk.: Muhammed Fuad Abdulbakî)*, I-IV+I, Daru'l -Fikr, Beyrut, 1403/1983 ; I-III, Çağrı Yay., İst. 1992 (Daru Sahnun'dan tıpkı basım).

Nesaî: Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinan b. Bahr en-Nesaî, *Sunenu'n-Nesaî*, I-VIII+I, 2. Baskı, Daru'l-Marife, Beyrut, 1412/1992 ; I-VIII, Çağrı Yay., İst., 1992 (Daru Sahnun'dan tıpkı basım).

Nevevî, Ebu Zekerriyya Yahya b. Şeref b. Murî, Riyâzu's-Sâlihîn (Trc. ve Şerh: M. Yaşar Kandemir, İ. Lutfi Çakan, Raşit Küçük), I-VII, Erkam Yay., İst.,1997.

Rudânî, İmam Muhammed b. Muhammed b. Süleyman, *Cem'u'l-Fevaid min Cami'i'l-Usûl ve Mecma'i'z-Zevaid (Büyük Hadis Külliyyatı, Trc: Naim Erdoğan)*, I-V, İz Yayıncılık, İst., t.y.

Polat, Selahattin, *Hadis Araştırmaları*, İnsan Yay., İst., t.y.

San'anî, Ebu Bekir Abdurrezzak İbn Hümâm, *el-Musannaf*, I-XI+I, el-Mektebu'l-İslamî, II. Baskı, Beyrut, 1983.

Sehavi, Muhammed Abdurrahman, *el-Mekâsıdu'l-Hasene fi Beyani Kesiri Mine'l-Ehâdîs el-Müştehire Ala'l-Elsine*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1994.

Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman b. Ebî Bekir, *Cami'u'l-Ehâdîs:(el-Cami'u's-Sağîr ve Zevâiduhu ve el-Cami'u'l-Kebîr)*, I-XXI, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1994/1414; *el-Leâliu'l-Masnû'a fi Ehadisi'l-Mevzua*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1983.

Şevkânî, Muhammed b. Ali, *el-Fevâidu'l-Mecmua fi'l-Ehadisi'l-Mevzua*, Matbaatu's-Sunneti'l-Muhammediyye, Kahire, 1960.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. ed-Dahhâk es-Sulemî; *el-Cami'u's-Sahîh (Thk.: Ahmed Muhammed Şakir)*, I-V+I, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.; I-V, Çağrı Yay., İst., 1992 (Daru Sahnun'dan tıpkı basım).

Yıldız, Kemal, *Zahir-Batın Dayanışması: Mutasavvıf Mevlana Halid ile Fakîh İbn Abidin Örneği*, Tasavvuf Dergisi, 15. Sayı, s. 123-136, Ankara, 2005.